

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 4, 2020 | 30.04.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.4.88](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.88)

УДК: 338.001.36

С. В. Нараєвський,

*к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0001-5527-893X*

С. Г. Корольова,

*студентка кафедри міжнародної економіки, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0001-6173-6319*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИМИ ТА ЗАРУБІЖНИМИ ФАРМАЦЕВТИЧНИМИ КОМПАНІЯМИ ШЛЯХОМ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

S. Naraievskyi

*PhD in Economics, Associate Professor of International Economics,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv*

S. Korolyova

*Student of the Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

ANALYSIS OF EFFICIENCY OF FUNCTIONING AND FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF DOMESTIC AND FOREIGN PHARMACEUTICAL COMPANIES BY ASSESSING THE FINANCIAL STABILITY OF ENTERPRISES

У статті розглянуто стан та основні тенденції розвитку світового фармацевтичного ринку, а також виділено підприємства – лідери галузі. У роботі зазначено особливості та складнощі щодо ведення фармацевтичного бізнесу та важливість аспекту ефективності здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами, що є фактором конкурентоспроможності компаній на глобальному ринку. Більш детально авторами було досліджено фінансовий стан та перспективи розвитку вітчизняних фармацевтичних підприємств з наданням рекомендацій щодо підвищення ефективності їх функціонування в умовах посилення глобалізаційних процесів у світі. При оцінці стану та тенденцій розвитку вітчизняних фармацевтичних підприємств, на прикладі підприємства АТ «Фармак», було проведено порівняльний аналіз його діяльності зі світовим лідером галузі, компанією Johnson & Johnson. Зазначено основні причини низьких конкурентних позицій підприємств вітчизняної фармацевтичної індустрії.

The state and main tendencies of development of the world pharmaceutical market are considered in the article. The rating of the companies that are leaders in the pharmaceutical

market with statistical justification is presented in the work. Some patterns of distribution of the largest pharmaceutical companies and their affiliation with highly developed countries are described, which is explained by favorable economic, socio-cultural, financial, credit, political and other conditions. The complexities of conducting pharmaceutical business and the importance of the foreign economic activities of enterprises are explained, which is a factor of competitiveness of companies in the global market. The importance of developing a research base for pharmaceutical companies is raised in the article. The details of the financial status and development prospects of the domestic pharmaceutical enterprises have been investigated by the authors. The recommendations for increasing their efficiency in the conditions of increasing globalization processes in the world are provided in the article. The importance of a favorable investment climate in the countries was outlined by the authors. Also, the significance of a favorable investment climate for business in Ukraine is described. The state and trends of development of domestic pharmaceutical enterprises on the example of the company "Pharmak" are assessed. Comparative analysis of the activities of "Pharmak" company and the world leader in the industry (Johnson & Johnson company) is presented by the authors. The question of the share ratio of equity and attracted capital for the most efficient functioning of the enterprises of the branch is outlined. The main reasons for the low competitive position of the domestic pharmaceutical enterprises in comparison with the financial indicators of the functioning of foreign pharmaceutical enterprises are stated in the article. The comparative analysis was carried out by the authors in accordance to the general methodology for assessing the financial stability of enterprises, which was presented in the article with calculations.

Ключові слова: фармацевтичний ринок; зовнішньоекономічна діяльність; фінансова стійкість; фармацевтична промисловість; підприємства; ефективність; лідери галузі.

Key words: pharmaceutical market; foreign economic activity; financial stability; pharmaceutical industry; enterprises; efficiency; industry leaders.

Постановка проблеми. Фармацевтичний ринок є одним з секторів міжнародної економіки, який може генерувати надприбутки для власників підприємств, обумовлено специфікою фармацевтичної галузі, саме постійною потребою в лікарських засобах і нееластичністю попиту на них. Проте, в умовах посилення глобалізаційних процесів вітчизняні фармацевтичні підприємства не можуть конкурувати зі світовими «гігантами» галузі (ТНК). В Україні фармацевтична промисловість є однією з найрозвиненіших галузей економіки та вважається дуже перспективною. Тому актуальним стає питання покращення конкурентних позицій вітчизняних підприємств на світовому фармацевтичному ринку шляхом підвищення їх фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи надзвичайну важливість різних аспектів проблеми розвитку фармацевтики, окремі її питання знаходяться в фокусі уваги як науковців, так і практиків. Серед наукових праць вчених з даної проблематики роботи Гречко А., Гладких Є., Фролової О., Олійника А., а також проблеми фінансової стійкості висвітлили у своїх працях Санду І., Косолапова М., Тютюнник Ю., Недосекін С. та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні сучасних тенденцій, особливостей та перспектив розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі на основі порівняльної оцінки фінансової стійкості українських та зарубіжних підприємств за умов посилення глобалізації.

Мета обумовила постановку таких **завдань:**

- охарактеризувати основні тенденції розвитку світового фармацевтичного ринку;
- здійснити оцінку фінансової стійкості фармацевтичних підприємств України та США;
- запропонувати стратегічні заходи щодо підвищення фінансової стійкості вітчизняних фармацевтичних підприємств в умовах посилення глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фармацевтична промисловість є досить перспективною галуззю для України, проте, питання конкуренції вітчизняних та зарубіжних фармацевтичних компаній в умовах посилення глобалізаційних процесів залишається актуальним. Світовий фармацевтичний ринок на 2017 рік оцінювався в 1 135,1 млрд доларів, проте, вже у 2018 році показник зріс на 6,1% та оцінювався у 1 204,8 млрд дол. США [1].

Говорячи про фармацевтичну галузь, не можна не розглянути зовнішньоекономічної діяльності підприємств галузі, особливо за сьогоdnішніх умов впливу глобалізації на її функціонування, адже

масштаби розвитку цієї галузі є всепланетарними та охоплюють усі регіони світу. Проте, такий розвиток не є рівномірним, причиною чого є сильніший вплив на фармацевтичний ринок високорозвинених країн, кожна з яких має своїх представників, тобто сильних «гравців», що панують на ринку вже десятками років.

На сучасному етапі лідерами фармацевтичної галузі є США, Японія та Китай, вони мають найбільшу частку ринку, що зрозуміло з табл.1.

Фармацевтична галузь є однією з найбільших у світі, яка, безперечно, ґрунтується на компаніях-гігантах у своїй сфері (ТНК). Саме тому від їх місця у фармацевтичному бізнесі та частки ринку, яку вони мають, залежить і рівень розвитку даної галузі в кожній країні. Тож, розглянемо топ-10 компаній, що є лідерами світової фармацевтичної індустрії (табл.2).

Таблиця 1.
Структура світового фармацевтичного ринку, 2017 р.

№	Країна	Обсяги ринку, млрд дол. США	Частка ринку, %
1	США	339,694	29,9
2	Японія	94,025	8,3
3	Китай	86,774	7,6
4	Німеччина	45,828	4,0
5	Франція	37,156	3,3
6	Бразилія	30,670	2,7
7	Італія	27,930	2,5
8	Велика Британія	24,513	2,2
9	Канада	21,353	1,9
10	Іспанія	20,741	1,8
	Інші країни	406,416	35,8

* Складено автором на основі джерел [1], [2]

Для оцінки ефективності здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств та їх функціонування загалом доречно провести порівняльний аналіз діяльності зарубіжних ТНК та найбільших українських компаній у фармацевтичній галузі (в Україні немає жодної ТНК). Зважаючи на те, що зарубіжні компанії використовують усі можливості глобалізації та активно здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, такий аналіз дає можливість зрозуміти важливість такої діяльності для успішного розвитку та конкурентоспроможності фармацевтичних компаній. Для порівняння візьмемо одну з найбільших вітчизняних компаній - АТ «Фармак» та одну із топ зарубіжних лідерів галузі - Johnson & Johnson (США).

Таблиця 2.
Рейтинг 10 найбільших фармацевтичних компаній світу, 2019 р.

№	Компанія	Країна	Річний дохід, млрд дол. США	Річне зростання, %
1	Pfizer	США	53,7	2,3
2	Roche	Швейцарія	45,6	2,7
3	Johnson & Johnson	США	40,7	12,1
4	Sanofi	Франція	39,3	7,1
5	Merck	США	37,7	12,2
6	Novartis	Швейцарія	34,9	5,8
7	Abbvie	США	32,8	16,2
8	Amgen	США	23,7	3,5
9	GlaxoSmithKline	Велика Британія	23	2
10	Bristol-Myers Squibb	США	22,6	8,7

* Складено автором на основі джерела [3]

Johnson & Johnson (J & J) - компанія, що виготовляє фармацевтичні та споживчі товари. Її дочірні підприємства займаються розробкою, дослідженнями, виробництвом та продажем фармацевтичних препаратів та медичних виробів. Johnson & Johnson пропонує ліки від гепатиту С, ВІЛ / СНІДу, артриту та захворювань органів травлення. Бестселерами компанії в 2017 році стали препарати Remicade, Stelara і Invega Sustenna / Xeplion / Trinza / Trevicta [4].

АТ «Фармак» - це українська фармацевтична компанія з історією. Підприємство «Фармак» має власний R&D-комплекс в Україні, де проводяться науково-дослідні роботи для розробки та випуску нових лікарських засобів. Станом на 2019 рік компанія експортує продукцію в країни ЄС, зокрема до Болгарії, Польщі, Литви, Латвії, Словаччини, Німеччини, а також в Лівію, Австралію, Російську Федерацію та інші.

Проведемо аналіз фінансової стійкості вітчизняного фармацевтичного підприємства АТ «Фармак» та американської компанії (ТНК) Johnson & Johnson (J & J) відповідно до загальноприйнятої методології

оцінювання фінансової стійкості підприємств. Для порівняльного аналізу розглянемо основні фінансові показники стану функціонування компаній на 2018 рік (табл. 3).

Таблиця 3.
Фінансові показники функціонування підприємств, 2018 р.

№	Показник	АТ «Фармак»	Johnson & Johnson
		млрд дол. США	
		Україна	США
1	Сумарні річні продажі	0,275	81,581
2	Запаси	0,049	8,599
3	Загальні активи	0,247	152,954
4	Необоротні активи	0,126	106,921
5	Оборотні активи	0,121	46,033
6	Власний капітал	0,178	59,752
7	Короткострокові зобов'язання	0,056	31,230
8	Довгострокові зобов'язання	0,012	61,972
9	Загальні зобов'язання	0,068	93,202
10	Грошові кошти та їх еквіваленти	0,005	18,107
11	Чистий прибуток компанії	0,044	15,297
12	Загальні витрати	0,098	63,582
13	Витрати на науково-дослідні роботи	0,010	10,775

*Розрахунки зроблені за курсом: 1 дол. = 24,04 грн.

* Складено автором на основі джерел [5], [6]

Розрахуємо абсолютні показники фінансової стійкості підприємств за 2018 рік на основі даних табл. 3.

1. Наявність власних коштів (B) - визначаємо як різницю між власним капіталом та необоротними активами підприємства:

АТ «Фармак»: $B = 0,178 - 0,126 = 0,052$ (млрд дол. США).

Johnson & Johnson (J & J): $B = 59,752 - 106,921 = -47,169$ (млрд дол. США).

2. Наявність власних та довгострокових позикових коштів ($ВД$) - визначаємо як суму наявних власних коштів (B) та довгострокових зобов'язань ($ДЗ$):

АТ «Фармак»: $ВД = 0,052 + 0,012 = 0,064$ (млрд дол. США).

Johnson & Johnson (J & J): $ВД = -47,169 + 27,684 = -19,485$ (млрд дол. США).

3. Наявність загальних коштів ($ЗК$) - визначаємо як суму наявних власних та довгострокових позикових коштів і короткострокових кредитів банків ($КК$):

АТ «Фармак»: $ЗК = 0,064 + 0,056 = 0,12$ (млрд дол. США).

Johnson & Johnson (J & J): $ЗК = -19,485 + 31,230 = 11,745$ (млрд дол. США).

Цим трьома показниками наявності джерел фінансування запасів відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами їх фінансування:

1. Надлишок чи дефіцит власних коштів (Φ^B):

АТ «Фармак»: $\Phi^B = B - \text{Запаси} = 0,052 - 0,049 = 0,003$ (млрд дол. США).

Johnson & Johnson (J & J): $\Phi^B = B - \text{Запаси} = -47,169 - 8,599 = -55,768$ (млрд дол. США).

2. Надлишок або дефіцит власних та довгострокових позикових коштів ($\Phi^{ВД}$):

АТ «Фармак»: $\Phi^{ВД} = ВД - \text{Запаси} = 0,064 - 0,049 = 0,015$ (млрд дол. США).

Johnson & Johnson (J & J): $\Phi^{ВД} = ВД - \text{Запаси} = -19,485 - 8,599 = -28,084$ (млрд дол. США).

3. Надлишок або дефіцит загальних коштів ($\Phi^{ЗК}$):

АТ «Фармак»: $\Phi^{ЗК} = ЗК - \text{Запаси} = 0,12 - 0,049 = 0,071$ (млрд дол. США).

Johnson & Johnson (J & J): $\Phi^{ЗК} = ЗК - \text{Запаси} = 11,745 - 8,599 = 3,146$ (млрд дол. США).

Використовуючи тривимірну функцію:

$$S = \{S1(\pm\Phi^B), S2(\pm\Phi^{ВД}), S2(\pm\Phi^{ЗК})\}, \quad (1)$$

де, функція визначається:

$$S(\Phi) = \begin{cases} 1, & \text{якщо } \Phi \geq 0, \\ 0, & \text{якщо } \Phi \leq 0. \end{cases} \quad (2)$$

Маємо такі значення S для кожного з підприємств:

АТ «Фармак»: $S = (1; 1; 1)$

Johnson & Johnson (J & J): $S = (0; 0; 1)$

Відповідно до значення функції для АТ «Фармак», підприємство є абсолютно фінансово стійким. Підприємство не є залежним від зовнішніх кредитів, така ситуація є дуже позитивною та буває досить рідко. Однак, треба зазначити, що вона і не є ідеальною, адже підприємство не залучає кошти зовнішніх джерел фінансування, що не відповідає потребам галузі, яка потребує систематичних і досить значних вкладень.

Відповідно до значення функції для Johnson & Johnson (J & J), підприємство має нестійкий фінансовий стан (передкризовий стан). Тобто дане підприємство є неплатоспроможним, але його стан не є кризовим. Для покращення ситуації підприємство має повернути частину зовнішніх фінансових ресурсів.

Наступний етап оцінки фінансової стійкості передбачає розрахунок деяких відносних коефіцієнтів для обох підприємств (табл. 4).

Таблиця 4.
Розраховані коефіцієнти фінансової стійкості підприємств, 2018 р.

Коефіцієнт	Нормоване значення	АТ «Фармак»	Johnson & Johnson (J & J)
Коефіцієнт автономії	> 0,5	0,7	0,4
Коефіцієнт фінансової залежності	< 2	1,4	2,6
Коефіцієнт залучення зобов'язань	< 0,5	0,3	0,6
Коефіцієнт фінансового левериджу	< 0,1	0,1	1,0
Коефіцієнт фінансового напруження	< 1	0,4	1,6
Коефіцієнт поточних зобов'язань	< 0,6	0,8	0,3
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	< 0,3	0,2	0,7
Коефіцієнт швидкої ліквідності	> 1	2,2	1,5
Коефіцієнт інвестування	збільшення	1,4	0,6
Частка запасів у поточних активах	-	0,4	0,2
Частка оборотних коштів у активах	-	0,5	0,3

*Розрахунки зроблені за курсом: 1 дол. = 24,04 грн.

** Складено автором на основі джерел [5], [6], [7]

Коефіцієнт автономії показує, чи зможе підприємство за будь-яких обставин покрити всі свої зобов'язання за рахунок власних джерел. АТ «Фармак» є більш фінансово стабільним та незалежним від зовнішніх джерел фінансування порівняно з Johnson & Johnson (J & J), з коефіцієнтом автономії менше нормативного значення. Усі показники свідчать про досить високий рівень фінансової самостійності АТ «Фармак», проти компанії J & J, що відчуває фінансову напругу. У підприємство з високою часткою власного капіталу кредитори вкладають кошти охоче, бо воно з більшою ймовірністю може погасити борги за рахунок власних коштів, про що і свідчить коефіцієнт інвестування. Обидва підприємства відповідають нормативному значенню коефіцієнта швидкої ліквідності, отже, компанії зможуть покрити поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів. Отже, відповідно до проведеної оцінки фінансової стійкості фармацевтичних підприємств, вітчизняне підприємство АТ «Фармак» є абсолютно фінансово стійким, на відміну від Johnson & Johnson (J & J), що відчуває потребу у зовнішніх джерелах інвестування.

Висновки з проведеного дослідження. За сучасних умов лідерами на світовому фармацевтичному ринку є США, Японія та Китай. Українські підприємства сьогодні неспроможні конкурувати на міжнародному ринку з підприємствами високорозвинених країн, що пов'язано з рядом факторів. Основною проблемою вітчизняних фармацевтичних підприємств є дефіцит фінансових ресурсів, адже фундаментом фармацевтичної промисловості є науково-дослідні роботи, що потребують досить великих систематичних інвестицій. Українські ж підприємства за сучасних нестабільних економічних умов у державі можуть функціонувати лише на основі своїх власних фінансових ресурсів, що унеможливило становлення їх як сильних гравців на світовому ринку фармацевтики.

Для посилення конкурентних позицій українських фармацевтичних компаній на глобальному ринку необхідно провести наступні заходи:

- розширити програму доступних кредитів для підприємств фармацевтичної промисловості. На сучасному етапі урядом України було введено в дію прогресивну політику підтримки розвитку малого та середнього бізнесу шляхом надання доступних кредитів за низькими відсотковими ставками, проте, на нашу думку, є необхідність у розширенні таких програм на пріоритетні сектори економіки України, тобто і на окремі великі підприємства, зокрема фармацевтичної галузі;

- удосконалити законодавчу базу щодо захисту прав інтелектуальної власності. Проблема незахищеності інтелектуальної власності в Україні є однією з головних причин незацікавленості іноземних інвесторів щодо інвестиційної діяльності та спільного ведення бізнесу;

- запуск державних програм підтримки науково-дослідних робіт для фармацевтичних компаній. Українські компанії майже не створюють унікальних та інноваційних лікарських засобів, а в більшій мірі працюють за іноземними технологіями. Проте, важливо розуміти, що тільки від випуску на ринок інноваційного продукту можна отримати надприбутки;

- зменшення бази оподаткування на величину власних інвестицій компанії на НДДКР;

- запуск програми інтенсивного експорту вітчизняної фармацевтичної продукції.

Список використаних джерел.

1. Revenue of the worldwide pharmaceutical market from 2001 to 2018. *Statista*: веб-сайт. URL: <https://www.statista.com/statistics/263102/pharmaceutical-market-worldwide-revenue-since-2001/> (дата звернення: 24.03).

2. Biggest pharmaceutical markets in the world by country. *World Atlas*: веб-сайт. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-biggest-global-pharmaceutical-markets-in-the-world.html> (дата звернення: 15.04).

3. Who are the top 10 pharmaceutical companies in the world? (2019). *Proclinical*: веб-сайт. URL: <https://www.proclinical.com/blogs/2019-3/the-top-10-pharmaceutical-companies-in-the-world-2019> (дата звернення: 01.04).

4. Повний перелік та аналіз 10 кращих фармацевтичних компаній 2018 року. *OtiPharm*: веб-сайт. URL: <http://www.otipharm.com/povnyi-perelik-ta-analiz-10-krashhih-farmatsevtichnih-kompaniy-2018-roku/> (дата звернення: 01.04).

5. Консолідована фінансова звітність компанії АТ «Фармак» за 2018 рік. *АТ«Фармак»*: веб-сайт. URL: <https://farmak.ua/wp-content/uploads/2019/04/Konsolidovana-finansova-zvitnist-PAT-Farmak-za-2018-rik.pdf> (дата звернення: 02.04).

6. Консолідована фінансова звітність компанії Johnson & Johnson 2018 року. URL: <http://www.investor.jnj.com/annual-meeting-materials/2018-annual-report> (дата звернення: 03.04).

7. Оцінка фінансового стану компанії / І. Санду, М. Косолапова та ін. *АІК*. 2011, № 2. С. 34–40.

References.

1. Statista - The Statistics Portal for Market Data (2018), “Revenue of the worldwide pharmaceutical market”, available at: <https://www.statista.com/statistics/263102/pharmaceutical-market-worldwide-revenue-since-2001/> (accessed 24 March 2020).

2. World Atlas (2017), “Biggest pharmaceutical markets in the world by country”, available at: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-biggest-global-pharmaceutical-markets-in-the-world.html> (accessed 15 April 2020).

3. The official site of Proclinical (2019), “Who are the top 10 pharmaceutical companies in the world”, available at: <https://www.proclinical.com/blogs/2019-3/the-top-10-pharmaceutical-companies-in-the-world-2019> (accessed 27 March 2020).

4. The official site of OtiPharm Research “*Povnyi perelik ta analiz 10 krashchykh farmatsevtichnykh kompanii 2018 roku*” [Complete list and analysis of the top 10 pharmaceutical companies in 2018], available at: <http://www.otipharm.com/povnyi-perelik-ta-analiz-10-krashhih-farmatsevtichnih-kompaniy-2018-roku/> (accessed 27 March 2020).

5. *Farmak* (2018) “*Konsolidovana finansova zvitnist kompanii AT «Farmak»*” [Farmak Consolidated Financial Statements], available at: <https://farmak.ua/wp-content/uploads/2019/04/Konsolidovana-finansova-zvitnist-PAT-Farmak-za-2018-rik.pdf> (accessed 28 March 2020).

6. The official site of Johnson & Johnson company (2018), “Johnson & Johnson annual report”, available at: <http://www.investor.jnj.com/annual-meeting-materials/2018-annual-report> (accessed 30 March 2020).

7. Sandu I., Kosolapova M. (2011) *Otsinka finansovoho stanu kompanii* [Assessment of the financial position of the company], *AIK Journal*, no. 2, pp 34–40.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2020 р.